

ข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๓
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอภิธรรมิกะตรี

สอบ วันเสาร์ที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

วิชา : จิต เจตสิก รูป นิพพาน

๑๐ ข้อ

รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. จงแสดงคำปณามและปฏิญญาทั้งบาลีและคำแปล
ข. จงแสดงธรรมชาติของ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยสังเขป (แสดงบาลีโดยเฉพาะด้วย)
๒. ก. แสดงความหมายของจิตดังต่อไปนี้
อกุศลจิต อเหตุกกุศลวิปากจิต มหากุศลจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต
ข. คำว่า “สหคต” มีกี่อย่างคืออะไรบ้าง จงแปลด้วย ?
๓. ให้แสดงบาลีและคำแปลในจิตดังต่อไปนี้
ก. โลภมูลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒ ข. โทสมูลจิต ๒ ค. โมหมูลจิต ๒
ง. ปฐมฌานวิปากจิต ๑ จ. ทุตติยฌานผลจิต
๔. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ มาโดยชาติเภทนัย และภูมิเภทนัย
๕. เจตสิก ๕๒ นั้น เมื่อว่าโดยราสีมีเท่าใด คืออะไรบ้าง และในราสีหนึ่ง ๆ มีจำนวนเท่าใด คืออะไรบ้าง ?
๖. จงแสดงสัมปโยคนัยในอกุศลเจตสิก ๑๔ มาดู ?
๗. จงแสดงสังคหณัย ในจิตดังต่อไปนี้ ว่ามีเจตสิกประกอบได้เท่าไร คืออะไรบ้าง ?
ก. โลภมูลจิตดวงที่ ๒ ข. หสิตุปปาทจิต ค. มหากุศลจิตดวงที่ ๘
ง. มหากริยาจิตดวงที่ ๖ จ. ฌานจิต ๖๗
๘. ก. ให้แสดงคาถารูปปรมัตถ์ พร้อมคำแปล
ข. ในรูป ๒๘ นั้น เมื่อจัดเป็นประเภทใหญ่ และประเภทเล็กแล้วมีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ?
๙. ก. ให้แสดงความหมายและรูปในแต่ละสมุฏฐานว่ามีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ? ดังนี้
เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสสมุฏฐานิกรูป จตุสมุฏฐานิกรูป นกฺโขจิสสมุฏฐานิกรูป
ข. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้
อญฺจวีสติ กาเมสุ โหนติ เตวีสุ รูปิสุ
สตฺตฺรเสวสณฺณิํ อรูปเ นตฺถิ กิณฺจปิ ฯ
๑๐. จงแสดงนิพพาน ๑ นิพพาน ๒ และ นิพพาน ๓ พร้อมความหมายตามลำดับ

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อสอบสัมภาษณ์พระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๓
อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอภิธรรมิกะตรี

สอบวันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

วิชา : จิต เจตสิก รูป นิพพาน

๕ ข้อ

๒๕ คะแนน

เวลา ๑๕ นาที

๑. ก. สัทธรรมมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ให้แสดงความหมายด้วย ?

ข. เมื่อสรุปความแล้วธรรมชาติของจิตมีเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ตอบ ก. สัทธรรมมี ๓ อย่าง คือ

๑. ปริยัติสัทธรรม ได้แก่ พระบาลี และอรรถกถา

๒. ปฏิบัติสัทธรรม ได้แก่ การรักษาศีล การถืออุตุงค์ การเจริญสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

๓. ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน ฌาน อภิญญา

ข. เมื่อสรุปความแล้วธรรมชาติของจิตมี ๓ ประการ

๑. มีการรับอารมณ์อยู่เสมอ

๒. เป็นเหตุให้เจตสิกทั้งหลายรู้อารมณ์ได้คล้าย ๆ กับผู้นำ

๓. ทำให้สิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตวิจิตรพิสดาร

๒. จิตมีกี่ประเภท คืออะไรบ้าง ? ยกบาลีขึ้นแสดงด้วย ?

ตอบ จิตมี ๔ ประเภท คือ กามาวจรจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต โลกุตตรจิต

ดังมีบาลีแสดงว่า ตตถ จิตตํ ตาว จตฺตูปิธิํ โหติ กามาวจรํ รูปาวจรํ อรูปาวจรํ โลกุตตรญฺเจติ

๓. ก. คำว่า “นิยตโยคีเจตสิก” และ “อนियตโยคีเจตสิก” หมายความว่าอย่างไร มีจำนวนเท่าไร อะไรบ้าง ?

ข. คำว่า “นानากทาจิเจตสิก” “กทาจิเจตสิก” และ “สทกทาจิเจตสิก” หมายความว่าอย่างไร มีจำนวนเท่าไร อะไรบ้าง ?

ตอบ ก. คำว่า นียตโยคีเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบได้แน่นอน มี ๔๑ ดวง คือ อัญญาสมานเจตสิก ๑๓ โมจตุกเจตสิก ๔ โลกเจตสิก ๑ ทิฏฐิเจตสิก ๑ โทสเจตสิก ๑ วิจิกิจฉาเจตสิก ๑ โสภณเจตสิก ๒๐ (เว้นวิริตีเจตสิก ๓ อัปปมัญญาเจตสิก ๒)

คำว่า อนียตโยคีเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบไม่แน่นอน มี ๑๑ ดวง คือ มานะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ ถินะ มิตตะ วิริตี ๓ อัปปมัญญา ๒ อีสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ กรุณา มุทิตา มานะ ถินะ มิตตะ

ข. คำว่า นานากทาจิเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบได้เป็นบางครั้งบางคราวและไม่ประกอบพร้อมกัน มี ๘ ดวง คือ อีสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ กรุณา มุทิตา

คำว่า กทาจิเจตสิก หมายความว่า เจตสิกที่ประกอบได้เป็นบางครั้งบางคราว มี ๑ ดวง คือ มานะ

คำว่า สทกทาจิเจตสิก หมายความว่าเจตสิกที่ประกอบได้เป็นบางครั้งบางคราว แต่พร้อมกันมี ๒ ดวงคือ ถินะ มิตตะ

๔. ก. กำเนิดของสัตว์มีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ?

ข. สัตว์ที่เกิดขึ้นโตทีเดียวโดยแน่นอน มีกี่จำพวก คืออะไรบ้าง ?

ตอบ ก. กำเนิดของสัตว์ มี ๔ อย่างคือ

๑. สังเสทชะกำเนิด หมายถึง เกิดในที่ที่มียางเหนียว

๒. โอปปาติกะกำเนิด หมายถึง เกิดผุดขึ้นโตทันที คล้ายกับว่าตกลงมาจากที่สูง

๓. อัณฑชะกำเนิด หมายถึง เกิดในฟอง

๔. ชลาพุชะกำเนิด หมายถึง เกิดในมดลูก

ข. สัตว์ที่เกิดขึ้นโตทีเดียวโดยแน่นอนมี ๒๔ จำพวกคือ

สัตว์นรก ๑

นิชฌามัตถิกเปรต ๑

เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ๑ (เว้นพวกรุมนั้ฐเทวดา)

เทวดาที่อยู่ในเทวภูมิเบื้องบน ๕

รูปพรหม ๑๖

๕. คำว่า “นิพพาน” เมื่อแยกบทออกแล้วมีกี่บท และให้บอกความหมายของบทนั้น ๆ ด้วย
และจงแปลวจนัตถะดังต่อไปนี้

วินติ สลิตฺตํ = วานํ

วานโต นิพฺพณฺณํ = นิพฺพณํ

ตอบ คำว่า “นิพพาน” เมื่อแยกบทออกแล้วมี ๒ บทคือ นิ + วาน. นิ แปลว่าพ้น วาน แปลว่าธรรมที่เป็นเครื่อง
เกี่ยวโยงไว้ หมายถึง ตัณหา เมื่อรวม ๒ บทเข้ากันแล้วเป็น นินวาน แปลว่า ธรรมที่พ้นจากเครื่องเกี่ยวโยง หมายถึงพ้น
จากตัณหา ดังมีวจนัตถะแสดงว่า

วินติ สลิตฺตํ = วานํ ธรรมชาติโดยย่อเป็นผู้เกี่ยวไว้ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า วาน ได้แก่ ตัณหา

วานโต นิพฺพณฺณํ = นิพฺพณํ ธรรมชาติโดยย่อพ้นจากเครื่องเกี่ยวโยง คือตัณหา ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า
นิพพาน

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลยข้อสอบข้อเขียนพระอภิธรรม ภาคเรียนที่ ๒ ปีการศึกษา ๒๕๖๓

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชั้น จุฬอภิธรรมิกะตรี

สอบ วันเสาร์ที่ ๑๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

วิชา : จิต เจตสิก รูป นิพพาน

๑๐ ข้อ

รวม ๑๐๐ คะแนน

เวลา ๔ ชม.

๑. ก. จงแสดงคำปณามและปฏิญญาทั้งบาลีและคำแปล

ข. จงแสดงธรรมชาติของ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยสังเขป (แสดงบาลีโดยเฉพาะด้วย)

ตอบ ก. แสดงคำปณามและปฏิญญาดังต่อไปนี้

สมมาสมพุทฺธมตฺถํ สสทฺธมฺมคณฺตุตมํ

อภิวาทิย ภาสิสฺสํ อภิธมฺมตถสฺสคหํ

ข้าพระพุทธเจ้า (พระอนุรุธาจารย์) ขอนอบน้อมถวายอภิวันทนาการแด่พระพุทธองค์ผู้ตรัสรู้ญะยธรรมทั้งหลาย
เอง ไม่มีผู้เปรียบปาน พร้อมด้วยพระสัทธรรมและคณะพระอริยสงฆ์เจ้าทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้อุดมแล้ว จักแต่งคัมภีร์ที่มีนาม
อภิธัมมัตถสังคหะ ต่อไป

ข. แสดงธรรมชาติของ จิต เจตสิก รูป นิพพาน ดังต่อไปนี้

จิต ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ (อารมณวิชานนลกขณ)

เจตสิก ธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิด (จิตตนิสสิตลกขณ)

รูป ธรรมชาติที่มีการผันแปรเปลี่ยนแปลงสลายไป (รูปปนลกขณ)

นิพพาน ธรรมชาติที่สงบจากรูปนามขั้น ๕ (สุนทิลกขณ)

๒. ก. แสดงความหมายของจิตดังต่อไปนี้

อกุศลจิต อเหตุกกุศลวิปากจิต มหากุศลจิต รูปาวจรจิต อรูปาวจรจิต

ข. คำว่า “สหคต” มีกี่อย่างคืออะไรบ้าง จงแปลด้วย ?

ตอบ ก. แสดงความหมายของจิต ดังนี้

อกุศลจิต หมายความว่า จิตที่มีโทษและให้ผลตรงกันข้ามกับกุศลจิต หรือเป็นจิตที่ประกอบกับอกุศลเจตสิก

อเหตุกกุศลวิปากจิต หมายความว่า วิบากที่เกิดจากมหากุศลกรรม ๘ มี การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่นที่ดี เป็นต้น แต่
เป็นอเหตุกะ

มหากุศลจิต หมายความว่า จิตที่ไม่มีโทษ และให้ผลเป็นความสุข และสามารถให้ผลเกิดขึ้นได้มากกว่าตน ทั้งเป็นเบื้องต้น
ของฌาน อภิญญา มรรค ผล

รูปาวจรจิต หมายความว่า จิตทั้ง ๑๕ ดวงนี้ ท่องเที่ยวอยู่ในภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งวัตถุรูป และกิเลสรูปเป็นส่วนมาก

อรูปาวจรจิต หมายความว่า จิตทั้ง ๑๒ ดวงนี้ ท่องเที่ยวอยู่ในภูมิอันเป็นที่เกิดแห่งกิเลสอรูป และวัตถุอรูปเป็นส่วนมาก

ข. คำว่า “สหคต” มี ๕ อย่าง คือ

๑. โสมนัสสสหคต จิตที่เกิดพร้อมด้วยโสมนัสเวทนา คือ ความดีใจ

๒. อุpekฺขาสหคต จิตที่เกิดพร้อมด้วยอุเบกขาเวทนา คือ ความเฉย ๆ

๓. โทมนัสสสหคต จิตที่เกิดพร้อมด้วยโทมนัสเวทนา คือ ความเสียใจ

๔. ทุกขสหคต จิตที่เกิดพร้อมด้วยทุกขเวทนา คือ ความทุกข์กาย

๕. สุขสหคต จิตที่เกิดพร้อมด้วยสุขเวทนา คือ ความสุขกาย

๓. ให้แสดงบาลีและคำแปลในจิตดังต่อไปนี้

ก. โลภมูลจิตดวงที่ ๑ และดวงที่ ๒

ข. โทสมูลจิต ๒

ค. โมหมูลจิต ๒

ง. ปฐมฌานวิปากจิต ๑

จ. ทุติยฌานผลจิต

ตอบ แสดงบาลีและคำแปลในดังต่อไปนี้

ก. โสมนัสสสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตสมปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ

จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด

โสมนัสสสหคตํ ทิฏฺฐิจิตตสมปยุตฺตํ สสงฺขาริกํ

- จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความดีใจ ประกอบด้วยความเห็นผิด
- ข. โทมนัสสสหคตฺ ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
จิตที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ
โทมนัสสสหคตฺ ปฏิฆสมฺปยุตฺตํ อสงฺขาริกํ
จิตที่เกิดขึ้นโดยมีการชักชวน พร้อมด้วยความเสียใจ ประกอบด้วยความโกรธ
- ค. อุเปกฺขาสหคตํ วิจิกิจฺจสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความสงสัย
อุเปกฺขาสหคตํ อุทฺทจฺจสมฺปยุตฺตํ จิตฺตํที่เกิดขึ้นพร้อมด้วยความเฉย ๆ ประกอบด้วยความฟุ้งซ่าน
- ง. วิตกฺกวิจาร์ปิติสฺสอํกคฺคตาสหิตํ ปจฺมชฺฌมาน วิปากจิตฺตํ
ปฐมฌานวิปากจิตฺตํ ที่เกิดพร้อมด้วยองค์ฌาน ๕ คือ วิตก วิจาร์ ปิตี สุข เอกคคตา
จ. วิจาร์ปิติสฺสอํกคฺคตาสหิตํ ทุตฺติยชฺฌมาน โสตาปตฺติผลจิตฺตํ สกทาคามิผลจิตฺตํ อนาคามิผลจิตฺตํ
อรหตฺตผลจิตฺตํ ทุตฺติยฌาน โสตาปตฺติผลจิต ๑ สกทาคามิผลจิต ๑ อนาคามิผลจิต ๑ อรหตฺตผลจิต ๑
ที่เกิดพร้อมด้วยองค์ฌาน ๔ คือ วิจาร์ ปิตี สุข เอกคคตา

๔. ให้จำแนกจิต ๑๒๑ มาโดยชาติเภทนัย และภูมิเภทนัย

ตอบ จำแนกจิต ๑๒๑ โดยชาติเภทนัย และภูมิเภทนัย

จำแนกจิตโดยชาติมี ๔ ชาติ คือ

๑. อุกุศลชาติ มี ๑๒ ดวงคือ โลภมูลจิต ๘ โทสมูลจิต ๒ โมหมูลจิต ๒
๒. กุศลชาติ มี ๓๗ ดวงคือ มหากุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ มรรคจิต ๒๐
๓. วิปากชาติ มี ๕๒ ดวงคือ อุกุศลวิปากจิต ๗ อเหตุกกุศลวิปากจิต ๘ มหาวิปากจิต ๘ รูปาวจรวิปากจิต ๕ อรูปาวจรวิปากจิต ๔ ผลจิต ๒๐
๔. กิริยาชาติ มี ๒๐ ดวงคือ อเหตุกกิริยาจิต ๓ มหากิริยาจิต ๘ รูปาวจรกิริยาจิต ๕ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔

จำแนกจิตโดยภูมิมี ๔ คือ

๑. กามภูมิ มี ๕๔ ดวงคือ อุกุศลจิต ๑๒ อเหตุกจิต ๑๘ กามาวจรโสภณจิต ๒๔
๒. รูปภูมิ มี ๑๕ ดวงคือ รูปาวจรกุศลจิต ๕ รูปาวจรวิปากจิต ๕ รูปาวจรกิริยาจิต ๕
๓. อรูปภูมิ มี ๑๒ ดวงคือ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ อรูปาวจรวิปากจิต ๔ อรูปาวจรกิริยาจิต ๔
๔. โลกุตตรภูมิ มี ๔๐ ดวงคือ มรรคจิต ๒๐ ผลจิต ๒๐

๕. เจตสิก ๕๒ นั้น เมื่อว่าโดยราสีมีเท่าใด คืออะไรบ้าง และในราสีหนึ่ง ๆ มีจำนวนเท่าใด คืออะไรบ้าง

ตอบ เจตสิก ๕๒ นั้นเมื่อว่าโดยราสีมี ๓ คือ ๑. อัญญสมานราสีเจตสิก ๒. อุกุศลราสีเจตสิก ๓. โสภณราสีเจตสิก
ในราสีหนึ่ง ๆ มีดังนี้คือ

๑. อัญญสมานราสีเจตสิก มี ๑๓ ดวงคือ สัพพจิตตสาธารณเจตสิก ๗ ปกิณณกเจตสิก ๖ รวมเป็นอัญญสมานเจตสิก ๑๓
๒. อุกุศลราสีเจตสิกมี ๑๔ ดวงคือ คือ โมจตุกเจตสิก ๔ โลดติกเจตสิก ๓ โทจตุกเจตสิก ๔ ธิทุกเจตสิก ๒ วิจิกิจจาเจตสิก ๑ รวมเป็นอกุศลราสีเจตสิก ๑๔
๓. โสภณราสีเจตสิก มี ๒๕ ดวง คือ โสภณสาธารณเจตสิก ๑๙ วิรติเจตสิก ๓ อัปมัณฺญาเจตสิก ๒ ปัญฺญินทรียเจตสิก ๑ รวมเป็นโสภณเจตสิก ๒๕

๖. จงแสดงสัมปโยคนัยในอกุศลเจตสิก ๑๔ มาดู ?

ตอบ แสดงสัมปโยคนัยในอกุศลเจตสิก ๑๔

โมจตุกเจตสิก ๔	ประกอบได้ในอกุศลจิต ๑๒ ทั้งหมด
โลภเจตสิก	ประกอบได้ในโลภมูลจิต ๘
ทิฏฐิเจตสิก	ประกอบได้ในทิฏฐิคตสัมปยุตตจิต ๔
มานเจตสิก	ประกอบได้ในทิฏฐิคตวิปยุตตจิต ๔
โทจตุกเจตสิก ๔	ประกอบได้ในโทสมูลจิต ๒
ธิทุกเจตสิก ๒	ประกอบได้ในอกุศลสสังขาริกจิต ๕
วิจิกิจจาเจตสิก	ประกอบได้ในวิจิกิจจาสัมปยุตตจิต ๑

๗. จงแสดงสังคหะ ในจิตดังต่อไปนี้ ว่ามีเจตสิกประกอบได้เท่าไร คืออะไรบ้าง

ก. โลภมูลจิตดวงที่ ๒ ข. หลิตุปปาหจิต ค. มหากุศลจิตดวงที่ ๘

ง. มหากิริยาจิตดวงที่ ๖ จ. ฌานจิต ๖๗

ตอบ ก. โลภมูลจิตดวงที่ ๒ มีเจตสิกประกอบได้ ๒๑ ดวงคือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓, โมจตุกเจตสิก ๔ โลกยะ, ทิฏฐิ, ถิทุกเจตสิก ๒

ข. หลิตุปปาหจิต มีเจตสิกประกอบได้ ๑๒ ดวงคือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นฉันทะ)

ค. มหากุศลจิตดวงที่ ๘ มีเจตสิกประกอบได้ ๓๖ ดวงคือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปิติ), โสภณเจตสิก ๒๔ (เว้นปัญญา)

ง. มหากิริยาจิตดวงที่ ๖ มีเจตสิกประกอบได้ ๓๔ ดวงคือ อัญญสมานเจตสิก ๑๒ (เว้นปิติ) โสภณเจตสิก ๒๒ (เว้นวิริตี ๓)

จ. ฌานจิต ๖๗ มีเจตสิกประกอบได้ ๓๘ ดวงคือ อัญญสมานเจตสิก ๑๓, โสภณเจตสิก ๒๕

๘. ก. ให้แสดงคาถารูปปรมัตถ์ พร้อมคำแปล

ข. ในรูป ๒๘ นั้น เมื่อจัดเป็นประเภทใหญ่ และประเภทเล็กแล้วมีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ?

ตอบ ก. แสดงคาถารูปปรมัตถ์พร้อมคำแปล

สมุทเทสสา วิชาคา จ

สมุฏฐานา กลาปโต

ปวตติกมโต เจติ

ปณจธา ตตถ สงคโห.

การแสดงสงเคราะห์รูปในรูปปริจเฉทนี้ พระอนุรุทธาจารย์แสดงเป็น ๕ นัย คือ

๑. รูปสมุทเทสนัย การแสดงรูปโดยสังเขป

๒. รูปวิชานัย การจำแนกรูปโดยพิสดาร

๓. รูปสมุฏฐานนัย การแสดงสมุฏฐานของรูป

๔. รูปกลาปนัย การแสดงรูปที่เกิดขึ้นเป็นหมวด ๆ

๕. รูปปวัตติกมณัย การแสดงการเกิดขึ้นพร้อมด้วยความดับของรูปตามลำดับ

ข. ในรูป ๒๘ นั้น เมื่อจัดเป็นประเภทใหญ่แล้ว มี ๒ คือ ๑. นิปผันนรูป ๑๘ ๒. อนิปผันนรูป ๑๐

เมื่อจัดเป็นประเภทเล็กแล้ว มี ๑๑ คือ

๑. มหาภูตรูป ๔

๒. ปสาทรูป ๕

๓. วิสยรูป ๗-๔

๔. ภาวรูป ๒

๕. หทยรูป ๑

๖. ซีวิตรูป ๑

๗. อาหารรูป ๑

๘. ปริจเฉทรูป ๑

๙. วิญญูติรูป ๒

๑๐. วิการรูป ๕-๓

๑๑. ลักขณรูป ๔

๙. ก. ให้แสดงความหมายและรูปในแต่ละสมุฏฐานว่ามีจำนวนเท่าไร คืออะไรบ้าง ? ดังนี้

เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสสมุฏฐานิกรูป จตุสมุฏฐานิกรูป นกฺโขจิสสมุฏฐานิกรูป

ข. ให้แปลคาถาดังต่อไปนี้

อญฺจวิสติ กาเมสุ

โหนติ เตวีส รูปิสุ

สตฺตรเสวสณฺณิ

อรูเป นตฺถิ กิลฺลจิตฺ ๗

ตอบ ก. แสดงความหมายและจำนวนของรูปในแต่ละสมุฏฐาน ดังนี้

เอกสมุฏฐานิกรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากสมุฏฐานอย่างเดียวนั้น มี ๑๑ คือ ปสาทรูป ๕ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ ซีวิตรูป ๑ รวม ๙ รูปนี้เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียวนั้น วิญญูติรูป ๒ เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐานอย่างเดียวนั้น

ทวิสมุฏฐานิกรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๒ ได้ มี ๑ คือ สัททารมณ ๑ เกิดจากจิต อุดุเป็นสมุฏฐาน

ติสสมุฏฐานิกรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๓ ได้ มี ๓ คือ วิการรูป ๓ เกิดจากจิต อุดุ อาหารเป็นสมุฏฐาน

จตุสมุฏฐานิกรูป หมายถึง รูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง ๔ ได้ มี ๙ คือ มหาภูตรูป ๔ รูปารมณ คันธารมณ รสารมณ อาหาร ปริจเฉทรูป ปริจเฉทรูป ๑ เกิดจากกรรม จิต อุดุ อาหารเป็นสมุฏฐาน

นกฺโขจิสสมุฏฐานิกรูป หมายถึง รูปที่ไม่ได้เกิดจากสมุฏฐานอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๔ คือ ลักขณรูป ๔

ข. แปลคาถาดังต่อไปนี้

ในกามภูมิ ๑๑ รูปทั้ง ๒๘ ย่อมเกิดได้

ในรูปภูมิ ๑๕ (เว้นอัสถุญสัจตภูมิ ๑) รูป ๒๓ (เว้นฆานะ ชิวหา กายะ ภาวรูป ๒) ย่อมเกิดได้

ในอัสถุญสัจตภูมิ ๑ รูป ๑๗ (เว้นปสาทรูป ๕ สัททรูป ๑ ภาวรูป ๒ หทยรูป ๑ วิญญูติรูป ๒) ย่อมเกิดได้

ในอรุณภูมิ ๔ ไม่มีรูปอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดเลย

๑๐. จงแสดงนิพพาน ๑ นิพพาน ๒ และ นิพพาน ๓ พร้อมความหมายตามลำดับ

ตอบ พระนิพพานเมื่อว่าโดยสภาวะลักษณะแล้วมีอย่างเดียว คือ

๑. สันติลักษณะ หมายถึง สงบจากกิเลสและขันธ ๕ ทั้งหมด

พระนิพพานเมื่อว่าโดยปริยายแห่งเหตุแล้ว มี ๒ คือ

๑. สอุปาทิเสสนิพพาน หมายความว่า นิพพานที่เป็นไปกับขันธ ๕ คือ วิบาก และกัมมชรูป ที่เหลือจากกิเลสทั้งหมด ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่

๒. อนุปาทิเสสนิพพาน หมายความว่า นิพพานที่ไม่มีขันธ ๕ คือ วิบาก และกัมมชรูปที่เหลืออยู่ ได้แก่ นิพพานของพระอรหันต์ที่ปรินิพพานแล้ว

พระนิพพานเมื่อว่าโดยอาการที่เป็นอยู่แล้ว มี ๓ คือ

๑. สญญตนนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้นสูญสิ้นจากกิเลส และขันธ ๕ ไม่มีอะไรเหลืออยู่แล้ว

๒. อนิมิตตนนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้นไม่มีนิमित เครื่องหมาย รูปร่าง สันฐาน สีสังวรณะอย่างใดเลย

๓. อัปปณิหิตนิพพาน หมายความว่า ความเป็นอยู่ของพระนิพพานนั้นไม่มีอารมณ์ที่น่าปรารถนา ด้วยโลภะ และไม่มีตัณหาที่เป็นตัวต้องการอยู่ในนิพพานนั้น

ฝ่ายหลักสูตรและการสอน อภิธรรมโชติกะวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย